

Αρχαία Ελληνική Θεματογραφία Α΄ Εξαμήνου (13K8_15)

Διδάσκων: Επίκουρος Καθηγητής Βασίλης Λιοτσάκης vliotsakis@yahoo.gr

Παράδοση β΄

Κείμενο 2

Ἐγὼ **γάρ**, ὧ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἔδοξέ μοι γῆμαι καὶ γυναῖκα ἠγαγόμεν εἰς τὴν οἰκίαν, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον οὕτω διεκείμην ὥστε μήτε λυπεῖν μήτε λῖαν ἐπ' ἐκείνη εἶναι ὅ τι ἂν ἐθέλη ποιεῖν, ἐφύλαττον τε ὡς οἶόν τε ἦν, καὶ προσεῖχον τὸν νοῦν ὥσπερ εἰκὸς ἦν. ἐπειδὴ **δέ** μοι παιδίον γίγνεται, ἐπίστευον ἤδη καὶ πάντα τὰ ἐμαυτοῦ ἐκείνη παρέδωκα, ἠγούμενος ταύτην οἰκειότητα μεγίστην εἶναι· **ἐν μὲν οὖν** τῷ πρώτῳ χρόνῳ, ὧ Ἀθηναῖοι, πασῶν ἦν βελτίστη· **καὶ γὰρ** οἰκονόμος δεινὴ καὶ φειδωλὸς [ἀγαθὴ] καὶ ἀκριβῶς πάντα διοικοῦσα· ἐπειδὴ **δέ** μοι ἡ μήτηρ ἐτελεύτησε, ἡ πάντων τῶν κακῶν ἀποθανοῦσα αἰτία μοι γεγένηται. ἐπ' ἐκφορὰν γὰρ αὐτῇ ἀκολουθήσασα ἡ ἐμὴ γυνὴ ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου ὀφθεῖσα χρόνῳ διαφθείρεται· ἐπιτηρῶν **γὰρ** τὴν θεράπαιναν τὴν εἰς τὴν ἀγορὰν βαδίζουσαν καὶ λόγους προσφέρων ἀπώλεσεν αὐτήν. **Πρῶτον μὲν οὖν**, ὧ ἄνδρες, (δεῖ γὰρ καὶ ταῦθ' ὑμῖν διηγήσασθαι) οἰκίδιον ἔστι μοι διπλοῦν, ἴσα ἔχον τὰ ἄνω τοῖς κάτω κατὰ τὴν γυναικωνίτιν καὶ κατὰ τὴν ἀνδρωνίτιν. ἐπειδὴ **δέ** τὸ παιδίον ἐγένετο ἡμῖν, ἡ μήτηρ αὐτὸ ἐθήλαζεν· ἵνα **δέ** μή, ὅποτε λουῖσθαι δέοι, κινδυνεύῃ κατὰ τῆς κλίμακος καταβαίνουσα, ἐγὼ μὲν ἄνω διητώμην, αἱ δὲ γυναῖκες κάτω. καὶ οὕτως ἤδη συνειθισμένον ἦν, ὥστε πολλάκις ἡ γυνὴ ἀπήει κάτω καθευδήσουσα ὡς τὸ παιδίον, ἵνα τὸν τιτθὸν αὐτῷ διδῶ καὶ μὴ βοᾷ. καὶ ταῦτα πολὺν χρόνον οὕτως ἐγίγνετο, καὶ ἐγὼ οὐδέποτε ὑπόπτουσα, ἀλλ' οὕτως ἠλιθίως διεκείμην, ὥστε ὦμην τὴν ἐμαυτοῦ γυναῖκα πασῶν σωφρονεστάτην εἶναι τῶν ἐν τῇ πόλει.

(Λυσίας, Ὑπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου ἀπολογία §§ 6-10)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

δοκεῖ + δοτική του κρίνοντος προσώπου = φαίνεται σωστό να, αποφασίζω να (απρόσωπο ρήμα)

διάκειμαι = είμαι σε μια συγκεκριμένη ψυχολογική/συναισθηματική κατάσταση, έχω μία συγκεκριμένη νοοτροπία, έχω μία συγκεκριμένη στάση απέναντι σε κάτι/κάποιον

ἐπί τινί ἐστι + τελικό απαρέμφατο (ως υποκ.) = είναι στο χέρι κάποιου να /κάποιος είναι ελεύθερος να (απρόσωπη έκφραση)

οἶόν ἐστι + τελικό απαρέμφατο (ως υποκ.) = είναι δυνατόν να (απρόσωπη έκφραση)

προσέχω τὸν νοῦν τινι = έχω τον νου μου σε κάτι/κάποιον, προσέχω κάτι/κάποιον, έχω την προσοχή μου στραμμένη σε κάτι/κάποιον

οἰκονόμος, ὁ, ἡ = αυτός ή αυτή που διαχειρίζεται ένα νοικοκυριό, ο νοικοκύρης / η νοικοκυρά

ἐκφορά, ἡ = κηδεία, νεκρώσιμος πομπή

θεράπαινα, ἡ = δούλη, υπηρέτρια

διαιτάομαι/ῶμαι = ζω

καθεύδω = κοιμάμαι

τιτθός, ὁ = γυναικείο στήθος, θηλή

ὑποπτεύω = υποπτεύομαι

σῶφρων, ὁ, ἡ, σῶφρον, τό = εγκρατής, εγκρατές

ΣΥΝΤΑΞΗ: ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

Οι εγκλίσεις του ρήματος (σημασία και χρήση) στον αρχαίο ελληνικό λόγο

Οι εγκλίσεις φανερώσουν τη διάθεση του ομιλητή προς το περιεχόμενο του ρήματος. Συγκεκριμένα, το περιεχόμενο του ρήματος μπορεί να δηλώνει:

α. βεβαιότητα (οριστική),

β. δυνατότητα, είτε που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί στο μέλλον είτε δυνατότητα του παρελθόντος που όμως δεν πραγματοποιήθηκε (δυνητική οριστική και δυνητική ευκτική),

γ. επιθυμία, προσδοκία, ευχή, προσταγή ή αποτροπή (υποτακτική, ευχετική ευκτική, προστακτική).

ΑΡΝΗΣΗ

Οι εγκλίσεις που εκφράζουν πραγματικότητα ή δυνατότητα (οριστική, δυνητική οριστική και δυνητική ευκτική) συνιστούν προτάσεις κρίσεως και δέχονται άρνηση *οὐ(κ)*. Οι εγκλίσεις που εκφράζουν επιθυμία, προσδοκία, ευχή, προσταγή ή αποτροπή (υποτακτική, ευχετική ευκτική, ευχετική οριστική και προστακτική) συνιστούν προτάσεις επιθυμίας και δέχονται άρνηση *μή*.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ

1. Η οριστική δηλώνει ότι ο ομιλητής εκλαμβάνει το περιεχόμενο του ρήματος ως ένα **πραγματικό γεγονός ή βέβαιο ενδεχόμενο**. *Μεσσήνιοι δ' ἐν τούτῳ πανδημει κατά γῆν και ταῖς ναυσὶν ἅμα ἐστράτευσαν ἐπὶ Νάξον τὴν Χαλκιδικὴν ὄμορον οὗσαν.* (Θουκ. Δ' 25.7)

2. Ωστόσο, η οριστική μπορεί επίσης να εκφράζει τη **δυνατότητα ή την πιθανότητα**, όταν συνοδεύεται από τις εξής φράσεις:

✚ ὀλίγου + οριστική αορίστου: *ὦ γέρον, ἦ ὀλίγου κύνες διεδηλήσαντο* (ξ 37)

✚ ὀλίγου δεῖν + οριστική: *ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἔξω τῆς ἄρκτου και τῆς οἰκουμένης ὀλίγου δεῖν πάσης μεθεισθήκει* (Αισχίνης, *Κατὰ Κτησιφῶντος* 165)

✚ ὀλίγου ἐδέησε(ν) + απαρέμφατο: *ὅμως ἐσελθὼν ἐς τὴν πόλιν τὴν μὲν βουλὴν ὀλίγου ἐδέησεν ἀπολέσαι πᾶσαν* (Δίων Κάσσιος, 59.25.5)

Αντί της γενικής *ὀλίγου* εμφανίζονται σπανιότερα οι γενικές *μικροῦ* ή *ἐλάχιστου*: *μικροῦ κάκεινον ἐξετραχίλισεν* (Ξεν. *Κύρ.* I 4.8)· *ἐλάχιστου ἐδέησε διαφθεῖραι* (Θουκ. Β' 77.5).

3. Η οριστική ιστορικού χρόνου (παρατατικού ή αορίστου), συνοδευόμενη από το δυνητικό μόριο *ἄν* (δυνητική οριστική), εκφράζει:

- ✚ **το δυνατό στο παρελθόν:** *Σικελοὶ δ' ἐξ Ἰταλίας διέβησαν ἐς Σικελίαν ἐπὶ σχεδιῶν, τάχα ἂν δὲ διέβησαν καὶ ἄλλως πῶς ἐσπλεύσαντες* (Θουκ. Ζ' 2.4)
- ✚ **το μη πραγματικό (αντίθετο του πραγματικού):** *εἰ μὴ ἐγὼ ἐκέλευον, οὐκ ἂν ἐποίει Ἀγασίας.*
- ✚ **δυνατότητα απραγματοποίητη στο παρελθόν** (συχνά στον υποθετικό λόγο που δηλώνει το μη πραγματικό): *εἰ ἐπεγένετο πνεῦμα ἐπίφορον, οὐκ ἂν διέφυγον.*
- ✚ **Ενίοτε η δυνητική οριστική χρησιμοποιείται για να εκφράσει και μία επαναλαμβανόμενη πράξη στο παρελθόν** (ιδίως στον υποθετικό λόγο που δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρελθόν): *εἴ τις αὐτῷ δοκοίη βλακεύειν, ἔπαισεν ἄν.*

Η δυνητική οριστική μεταφράζεται στη ν.ε. με *θα* + *παρατατικό/υπερσυντέλικο* ή με τη φράση *θα μπορούσα να*.

4. **Δυνατότητα ή αξίωση (απαίτηση) ανεκπλήρωτη στο παρελθόν και στο παρόν** δηλώνεται συχνά από την οριστική παρατατικού των απρόσωπων ρημάτων που δηλώνουν αξίωση, καθήκον, αναγκαιότητα, πιθανότητα, καταλληλότητα κτλ. (π.χ. *ἔδει, ἔζην, προσῆκε, καλῶς εἶχε, χρῆν, εἰκὸς ἦν, καιρὸς ἦν, ἀναγκαῖον ἦν, καλὸν ἦν* κ.α.: *χρῆν γάρ σε μήτ' αὐτόν ποτ' ἐς Τροίαν μολεῖν ἡμᾶς τ' ἀπείργειν* (Σοφ. Φιλ. 1363). Με τον ίδιο τρόπο λειτουργεί και ο παρατατικός των απρόσωπων εκφράσεων από ρηματικά επίθετα σε *-τέον ἦν* και των προσωπικών ρημάτων *ἐβουλόμην, ἤθελον, ἤζιουν, ᾤμην: ἐγὼ τοίνυν ἤζιουν ἱκανὰ εἶναι τὰ κατηγορημένα* (Λυσίας Κατὰ Ἐρατοσθένους 37). Αμέσως μετά από αυτές τις οριστικές συχνά ακολουθεῖ ὅ,τι ισχύει στην πραγματικότητα, εισαγόμενο με τις εκφράσεις *νῦν δέ, ἐπεὶ δέ, ἐπειδὴ δέ, ἀλλά*.

5. **Ευχή ανεκπλήρωτη στο παρελθόν** δηλώνεται από την οριστική παρατατικού ή αορίστου συνοδευόμενη από το ευχητικό μόριο *εἶθε*, και από το ρηματικό σύνολο *παρατατικός ὄφελον + απαρέμφατο* ή *εἰ ὄφελον + απαρέμφατο: εἶθε ἀπωλλύετο· ἀλλ' ὄφελεν ἀθανάτοισιν εὐχεσθαι* (Ψ 546).

6. Στις ερωτήσεις (είτε κύριες ευθείες είτε δευτερεύουσες πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις) η οριστική των απρόσωπων ρημάτων *χρή* και *δεῖ* + *απαρέμφατο* εκφράζει **απορία** και ισοδυναμεί με απορηματική υποτακτική: *τί χρή ποιεῖν;*

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ

Στην αρχαία ελληνική γλώσσα, η υποτακτική διακρίνεται στην (α) υποτακτική του προσδοκωμένου (ή προορατική υποτακτική) και (β) τη βουλευτική υποτακτική. Τα γνωρίσματα της καθεμιάς κατηγορίας είναι τα εξής:

- **Η υποτακτική του προσδοκωμένου** δηλώνει κάτι που αναμένεται ότι θα συμβεί σύμφωνα με την υποκειμενική κρίση του ομιλητή και τις περισσότερες φορές συνοδεύεται από το μόριο *ἄν* (πβ. το ομηρικό *κε(ν)*). Ενώ διατηρεῖται στον Όμηρο, έχει σχεδόν εκλείψει στην αττική γραμματεία και επιβιώνει μόνο σε κάποιες στερεότυπες εκφράσεις, όπως *τί γένωμαι; τί μοι γένηται;* Αυτός ο τύπος υποτακτικής ισοδυναμούσε με την οριστική του μέλλοντα με την εξής λεπτή διαφορά: Η οριστική μέλλοντα εκφράζει προσδοκία που πηγάζει από αντικειμενική αξιολόγηση μιας κατάστασης, ενώ η υποτακτική του προσδοκωμένου εκφράζει προσδοκία που προκύπτει από υποκειμενική κρίση. Η υποτακτική του προσδοκωμένου χρησιμοποιείται κατά κόρον στις δευτερεύουσες προτάσεις.

- Η **βουλευτική υποτακτική** εκφράζει μία κατάσταση, της οποίας την πραγμάτωση επιθυμεί ο ομιλητής. Ως επί το πλείστον δεν συνοδεύεται από το μόριο *άν*. Στις κύριες προτάσεις μπορεί να δηλώνει:

- + **προτροπή ή αποτροπή (προτρεπτική ή αποτρεπτική υποτακτική)**, συνοδευόμενη από τις προστακτικές *ἄγε, ἴθι, φέρε* κτλ.: *εἰ δ' αὖ βούλεσθε καὶ φλεγμαίνουσαν πόλιν θεωρήσωμεν* (Πλάτ. Πολ. 372e)
- + **απαγόρευση (απαγορευτική υποτακτική)**, συνοδευόμενη πάντα από άρνηση *μή*: *μη τοίνυν ἔασητε ταύτας τὰς βλασφημίας περὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν γενέσθαι* (Ισοκράτης 14.62)
- + **ενδοιασμό/ανησυχία**, σε ενεστώτα και εισαγόμενη με τα μόρια *μή/ού μή/μή ού*: *μη ἀγροικότερον ἢ τὸ ἀληθές εἰπεῖν* (Πλάτ. Γοργίας 462e)· *μη οὐ τοῦτό σε, ᾧ παῖ Δημοκράτους, κωλύη* (Πλάτ. Λυσ. 209a)
- + **αμηχανία και απορία (απορηματική υποτακτική)**, συχνά συνοδευόμενη από τα ρήματα *βούλει, βούλεσθε, θέλεις, θέλετε*: *βούλει παίζωμεν*;

ΕΥΚΤΙΚΗ

Η ευκτική εκφράζει μία απλή υποκειμενική σκέψη, η οποία εκδηλώνεται ως:

- + **ευχή (ευχετική ευκτική)**. Εκφράζει ευχή ή κατάρα, η οποία μπορεί να εκπληρωθεί στο μέλλον. Διαφέρει από την ευχετική οριστική, η οποία εκφράζει ευχή ανεκπλήρωτη στο παρελθόν. Στον Όμηρο ευχή ανεκπλήρωτη στο παρελθόν εκφραζόταν και με ευχετική ευκτική, αλλά η λειτουργία της αυτή εξασθένησε με την πάροδο των αιώνων. Πριν από την ευχετική ευκτική προτάσσονται συνήθως τα μόρια *εἴθε* και *εἰ γάρ*: *εἴθε οἱ αὐτῷ Ζεὺς ἀγαθὸν τελέσειεν* (β 33)· *εἰ γὰρ γένοιτο* (Ξεν. Κύρ. Ζ' 1.38). Στο β' και γ' πρόσωπο η ευχετική ευκτική εκφράζει και ευγενική προτροπή: *αἰτουμένῳ μοι κοῦφον εἰ δαίης τέλος* (Αισχύλος Έπτ. 260. Με ευχετική ευκτική εκφέρονται και δευτερεύουσες προτάσεις (αναφορικές, τελικές και σπάνια ενδοιαστικές).
- + **δυνατότητα να πραγματοποιηθεί κάτι στο παρόν ή το μέλλον (δυνητική ευκτική, δηλαδή ευκτική + δυνητικό άν)**. Στον Όμηρο η δυνητική ευκτική απαντά και χωρίς το μόριο *άν*. Ενίοτε δηλώνει και (α) κάτι το πιθανό (σε αυτή την περίπτωση ισοδυναμεί με μέλλοντα), (β) γνώμη διατυπωμένη με μετριοπάθεια και (γ) ευγενική προσταγή. Με δυνητική ευκτική μπορούν να εκφέρονται όλες οι δευτερεύουσες κρίσεως (ειδικές, χρονικές, αιτιολογικές), ενώ στις υποθετικές, εναντιωματικές και αναφορικοῦποθετικές η δυνητική ευκτική δεν συνοδεύεται από δυνητικό μόριο.
- + Ένα τρίτο είδος ευκτικής είναι η **ευκτική του πλαγίου λόγου**. Σε δευτερεύουσες προτάσεις που δηλώνουν υποκειμενική κρίση η ευκτική τίθεται συχνά στη θέση της απλής οριστικής ή της υποτακτικής, όταν η κύρια πρόταση εκφέρεται με ιστορικό χρόνο. Ξεχωριστή κατηγορία της ευκτικής του πλαγίου λόγου είναι η **επαναληπτική ευκτική**, η οποία απαντάται σε υποθετικές, χρονικές και αναφορικές δευτερεύουσες προτάσεις και εκφράζει μία πράξη ή κατάσταση που επαναλαμβάνεται στο παρελθόν.

ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ

Η προστακτική εκφράζει την απαίτηση του ομιλητή να πράξει κάποιος κάτι. Συγκεκριμένα, η προστακτική δηλώνει:

- + προσταγή ή απαγόρευση
- + προτροπή/παραίνεση ή αποτροπή

- ✚ συγκατάθεση ή παραχώρηση
- ✚ παράκληση, ευχή ή κατάρα

Ως ηπιότερες μορφές προσταγής χρησιμοποιούνταν, αντί της προστατικής, η προτρεπτική/αποτρεπτική υποτακτική και η ευχετική ή δυνατική ευκτική.